



## Kant'ta Ahlak Yasasının Özel Yeri The Privileged Place of Moral Law in Kant

Mehmet Eren GEDİKLİ\*

### Öz

Yasa kavramı felsefe için ve diğer tüm bilimler için önemli aynı zamanda problemleri bir kavramdır. Çünkü birçok farklı türden bilgi, kural, ilke, olgu ya da tavsiye hiç değişmeyen, evrensel bir hakikat olarak kabul edilir. Bu ise yasa kavramının çok farklı kullanımlarını mümkün hale getirir. Biz de bu çalışmada Kant'ın ahlak yasasının birçok farklı yasa türü içindeki özgün yerini tespit etmeye çalıştık. Kant'ın ahlak yasasının diğer yasa türlerinden farkını ortaya koymak için felsefedeki karşıt kavram çiftlerinden yararlandık. Yararlandığımız kavram çiftleri “a priori-a posteriori”, “biçimsel-içeriksel”, “zorunlu-mümkün”, “otonom-heteronom”, “fenomen-numen”, “tikel-tümel”, “koşullu-koşulsuz”, “olan-olması gereken” gibi kavram çiftleridir. Bu doğrultuda ilk olarak yasa denildiğinde özellikle modern bilimin doğuşu ile ilk akla gelen yasa türü olan doğa yasalarından söz ettik. Ardından hukuk yasalarından, toplum ve tarih yasalarından, matematik ve mantık gibi formal bilimlerin yasalarından, din kurallarından ve nihayetinde gündelik yaşam pratikleri için kurallardan söz ettik. Bu yasa olarak kabul edilen yasa türlerinin hepsinin niteliklerini, ifade edilen kavram çiftleri ile açıkladık ve birbirlerinden farklılaştıkları yönleri vurgu yaptık. Ardından Kant'ın yasa anlayışından ve Kant felsefesi için temel olan iki yasa türünde, saf doğa biliminin yasalarından ve ahlak yasasından söz ettik. Bu doğrultuda ahlak yasasının, Kant'ın başat yasa türü olarak belirlediği yasa türlerinden biri olan saf doğa bilimi yasalarından bile ayrılarak özel bir yeri olduğunu tespit ettik. Nihayetinde ahlak yasasının Kant felsefesindeki özel yerini göstermek için ahlak yasasının niteliklerini detaylı bir şekilde açıkladık. Sonuçta ise ahlak yasasının "a priori, biçimsel, kategorik, imperatif, nesnel, tümel, otonom" bir yasa biçimine sahip olduğu gösterilerek onun tüm yasa türlerinden bu özellikler demetinin hepsini bir arada barındıran tek yasa olma yönüyle ayrıştığını ortaya koyduk. **Anahtar sözcükler:** Kant, yasa, ahlak yasası, otonom, kategorik imperatif.

### Abstract

The concept of law is an important and problematic concept for philosophy and all other sciences. Because many different kinds of knowledge, rules, principles, facts or recommendations are accepted as a never-changing, universal truth. This makes possible many different uses of the concept of law. In this study, we tried to determine the original place of Kant's moral law in many different types of laws. In order to reveal the difference of Kant's moral law from other types of law, we used the opposite concept pairs in philosophy. We use the concept pairs; “a priori-a posteriori”, “formal-contextual”, “forced-possible”, “autonomous-heteronomous”, “phenomenon-numen”, “particular-universal”, “conditional-unconditional” are conceptual oppositions, “what is-what ought to be”. In this direction, we talked about the laws of nature, which is the first type of law that comes to mind with the birth of modern science, especially when law is mentioned. Then we talked about the laws of law, social and historical laws, the laws of formal sciences such as mathematics and logic, the rules of religion and finally the rules for daily life practices. We have explained the characteristics of all types of laws accepted as this law with the pairs of concepts expressed. Then we talked about

\* Dr., Bağımsız Araştırmacı. E-posta: erengedikli@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6036-6683



Kant's understanding of law and the two types of laws that are fundamental to Kant's philosophy, the laws of pure natural science and the moral law. In this direction, we have determined that the moral law has a special place. Finally, in order to show the special place of the moral law in Kant's philosophy, we have explained the characteristics of the moral law in detail. As a result, by showing that the moral law has an "a priori, formal, categorical, imperative, objective, universal, autonomous" law form, we have shown that it differs from all law types in that it is the only law that contains all of these features.

**Keywords:** Kant, law, moral law, autonomous, categorical imperative.

## **Giriş**

"Yasa" kavramı felsefe için hatta hemen hemen tüm disiplinler için önemli bir kavramdır. Gerek gündelik hayatımızda gerek düşünsel yaşamımızda gerekse toplumsal ve doğal çevremizle ilişkilerimizde her zaman bir tutarlılık, doğruluk, öngörülebilirlik, belirlilik, bilinebilirlik ihtiyacı hissederiz. İnsanın bu psikolojik ihtiyacı felsefi ve bilimsel anlamda, doğada, toplumda, insanın kendi benliğinde yasalar bulma arayışı olarak belirir.

İnsan varoluşunun temel bir belirlenimi olması yönüyle yasa arayışı zorunlu bir talep olsa da, bu talep, aynı zamanda çok farklı yasa biçimlerinin ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Yasa denildiğinde, gündelik hayatta bir şeylerin yapılıp yapılmaması üzerine bir tasarım ya da doğanın içerisindeki düzenliliğe referansta bulunan bir kavram olarak tasarlanabilir. Ancak yasa kavramına daha yakından bakıldığında, özellikle de felsefi soruşturmaya tabi tutulduğunda oldukça problematik, girift hatta sınırlarının belirlenmesi oldukça güç olan bir kavram ile karşı karşıya kalır. Bu ise yasa kavramına yüklenen anlamların çeşitlenmesine ve farklı belirlenimlere sahip yasa türlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Konumuz olan Kant'ta (1724-1804) "ahlak yasası" da bu doğrultuda diğer yasa türlerine göre farklılaşan yönleri, nitelikler demetine sahiptir.

Bunun yanı sıra ahlak ve yasa kavramlarının bir arada kullanımı da, Kant'tan bağımsız olarak, ayrıca bir problem alanı oluşturabilmektedir. Çünkü ahlak denildiğinde ilk akla gelen irade özgürlüğü ile yasa denildiğinde ilk akla gelen zorunluluk durumu birbiri ile çelişik gibi durmaktadır. Diğer bir ifade ile yasal bir işleyişten söz edildiğinde, zorunluluk ihtiva eden bir süreç, durum akla geldiği için, özgürlük ile karşıtlık içinde duran bir anlam dünyasına sahip iki kavram ya da birbiriyle ilintilendirilmesi zor bir kavram çifti olarak anlaşılabilir. Ancak, felsefenin, genelde bu tür zor birliktelikleri bir araya getirmede maharetli olduğu da tarihsel bir gerçeklik olarak düşünüldüğünde, ahlak yasasının epistemik bir tutarlılık içinde sunulabileceği öngörülebilir.

Çalışmanın başat amacı, bu doğrultuda, Kant'ın ahlak yasasının diğer yasa türlerinden farklılığı üzerine bir analiz ortaya koymaktır. Bu analiz ile, Kant'ın ahlak yasası ile tam olarak neyi imlediği, ahlak yasasının niteliklerinin neler olduğu ve genel olarak diğer yasa türleri arasında ahlak yasasını ayrıcalıklı kılanın ne olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

## **Genel Olarak Yasa Kavramı ve Türleri**

Yasa kavramından söz edildiğinde, ana hatlarıyla, "değişkenlik içermeyen", "süreklilik" ihtiva eden, keyfiliği değil "zorunluluğu" imleyen bir anlam içeriği akla gelir. Ancak yasa kavramı, daha önce de ifade edildiği gibi, çok çeşitli kullanımları olan bir kavramdır. Bu nedenle yasa kavramının anlamını sınırlamak, netleştirmek ve her bir farklı alanda yasa kavramının neye referans ile kullanıldığının tespit edilmesi gerekmektedir. Böyle bir sınırlama, netleştirme ya da tespit için felsefenin bazı kavram çiftlerinden yararlanmak yerinde olacaktır. Bunlar; "a priori-a posteriori", "biçimsel-içeriksel", "zorunlu-mümkün", "otonom-heteronom", "analitik-sentetik", "fenomen-numen", "tikel-tümel", "koşullu (hipotetik)-koşulsuz (kategorik)", "olan-olması gereken", "doğal-yapay", "içsel-dışsal" kavramlarıdır.<sup>1</sup> Bu kavram çiftlerinden bazılarının birbirlerinin yerine kullanımı mevcut ise de aralarında önemli derecede farklılıklar vardır.

---

<sup>1</sup> Belirtilen kavram çiftlerinin seçilmesinin iki nedeni vardır. İlk olarak, Kant'ın ahlak yasasının niteliklerini belirlerken bu kavram çiftleri arasındaki karşıtlıkları sıklıkla kullanması, diğeri ise genel olarak felsefenin Sokratik soruşturmalardan itibaren bu vb. kavram çiftleri arasındaki ayrımlara odaklanmış olmasıdır.

Örneğin, a priori deneyden bağımsız anlamında olmasının yanında zorunlu bilgi olarak yani zorunluluk temelinde düşünülür. Ancak her zorunluluk içeren yasa, örneğin bir doğa yasası, a priori değildir.<sup>2</sup> Şimdi bu doğrultuda öncelikle yaygın kullanımı ile yasa denilince ilk akla gelen kavramlardan, yasa türlerinden biri olan “doğa yasası” kavramı ile başlanabilir.

Doğa yasası, ilk olarak, her ne kadar felsefe tarihinde Gazali (1058-1111), Hume (1711-1776) gibi isimler tarafından psikolojik mahiyette görülmesi mümkün olan bir kavram olarak düşünülmüş olsa bile, genel olarak “fizikî dünyaya” gönderme yapar. Bu nedenle, öznel bir belirlenime işaret etmek yerine “nesnel” bir belirlenime işaret eder. Eş deyişle doğa yasalarının, insanların onlar hakkında bilgisinin olup olmadığının bir önemi olmaksızın ya da onların insanlar tarafından keşfedilip keşfedilmemesinin bir önemi olmaksızın fiziki dünyada mevcut olduğu kabul edilmektedir. Bu manada doğa yasası yapay, insanlar tarafından inşa edilmiş kısaca insan ürünü bir yasa biçimi olarak düşünülmez. İkinci olarak, doğa yasası kavramı doğal bir “zorunluluğa” referansta bulunur ve böylece insan eli ile ya da keyfi olarak değiştirilemeyeceği kabul edilir. O hem nesnel hem de zorunlu bir yasadır. Bunun yanı sıra doğa yasası, insanın saf düşünme faaliyeti aracılığıyla a priori olarak değil deneyler, gözlemler sonucu elde edilir. Bu nedenle “a posteriori” bir nitelik arz eder. A posteriori olması, aynı zamanda, onun biçimsel bir yasa değil “içerikli” bir yasa olarak kabul edilmesi gerektiği anlamına gelir. Diğer bir deyişle, deneyden elde edilen ve belli şartlar altında doğruluğu test edilebilen bir içeriği söz konusudur. Yine bu nedenlerden ötürü o, olması gereken değil “olan bir dünyanın” ürünüdür -ki bu onu aynı zamanda “fenomenler” yani görünenler alanının da bir parçası yapar. Kısacası doğa yasasına dair farklı görüşler olsa da, doğa yasası, genel olarak, fiziki dünyadaki zorunlu, nesnel ilişkilerden yani fenomenler alanındaki nesnelere birbirleriyle zorunlu olarak kurdukları ilişkilerden türeyen, doğanın kendinde sahip olduğu düzenliliğe işaret eden ve bilginin kaynağı bakımından deneysel bilgiler sınıfına giren bir yasa türü olarak düşünülür (Rosenberg, 2015, s. 90, 92; Frank, 2017, ss. 151-154, 348-351).

İkinci olarak ele alınması gereken yasa türü ise yine doğa yasaları kadar yasa denildiğinde ilk akla gelen örneklerden biri olan hukuk yasalarıdır. Hukuk yasaları, toplumsal, siyasal bir yapılanma ya da organizasyon içinde bireylerin birbiri ile ve siyasal erk ile davranışlarının sınırlarını çizen kurallar bütünüdür. Başka bir ifade ile, toplumsal yaşamda bir eylemin yapılıp yapılmamasına izin veren ve yasak koyan kurallar bütünüdür. Şimdi bu çerçevede ifade edilen kavram çiftleri bağlamında hukukun yasalarının ilk ve en temel özelliği, “zorunluluk” gerektiren yasa türüne girmesidir. Ancak hukuk yasaları, doğa yasaları bağlamında kullanılan zorunluluk (deterministik) ifadesinden farklı bir zorunluluğa işaret eder. Hukuk yasalarındaki zorunluluk niteliği “gerekliliği”, “yükümlülüğü” imler. Çünkü yapılması ya da yapılmaması doğanın yasal işleyişine bağlı olarak ortaya çıkmaz. Aksine insanın özgür iradesine bağlı olarak şekillenir ve bu sebeple ihlal edilmesi mümkündür. Ancak tıpkı doğa yasasında olduğu gibi hukuk yasaları ya da hukuk kuralları da insana dışsal bir zorunluluk, gereklilik yükler. Çünkü hukuk kurallarına uyulmadığı takdirde insana, insanın kendi kendine vicdani bir muhasebeye girip girmediğine bakılmaksızın, “hariçten” (dışsal) etki eden (örneğin, devlet erki gibi) bir yaptırım söz konusu olur. Yine bundan dolayı hukuk kuralları doğal değil “yapaydır”, doğa tarafından bahşedilmemiş insan ürünüdür ve insanlar tarafından yapılmıştır. Ancak öznel ya da bireysel değil “nesnel” ve “kapsayıcıdır”.<sup>3</sup> Çünkü hukuk yasası, içine aldığı tüm bireyler için bağlayıcıdır, nesnel olarak geçerli, keyfilikten uzaktır. Ayrıca yapay bir yapıya sahip olmasından dolayı, olan değil “yapılması gereken” alanına aittir. Çünkü doğa yasaları gibi bir

<sup>2</sup> Bilhassa Heisenberg’in (1901-1976) “belirlenimsizlik (indeterminizm) kuramı” ya da kuantum fiziğinin “Kopenhag Yorumu” bu noktada doğa ile zorunluluk kavramları arasındaki bağı tartışmalı hale getirirse bile, modern fizik ile başlayan süreçte doğanın “belirlenimli (determinist)” bir yapıda olduğu genel kabul görmüştür ve hatta giderek yasa denildiğinde ilk akla gelen “doğa yasaları” olmuştur (Arslan, 2012, ss. 53-69, 173-179).

<sup>3</sup> “Doğa yasaları” ve “hukuk yasaları” arasındaki doğal-yapay ayrımına dair tartışmalar Antik Yunan düşüncesindeki “nomos” (töre, adet, örf, yasa)-“physis” (doğa) karşıtlığı problemine kadar uzanır. Buna göre toplum yasalarının, insanın doğal yaşamının zorunlu bir sonucu mu olduğu yoksa insanın kendi yapımı, icadı mı olduğu tartışmanın ana noktasını oluşturur. Ancak özellikle modern dönem ile beraber “hukuk yasası” kavramı, insan doğasına dayalı olarak ortaya çıkmış düzenlemelere (doğal hukuk bağlamında) işaret etmekle beraber, daha geniş anlamda insan yapımı kurallara (pozitif hukuk bağlamında) referansla kullanılır (Peters, 2004, ss. 242-245, 298-302; Torun, 2012, ss. 46-52; Ingram, 2019, ss. 36-38, 45-46).

olgusallıktan değil, insanların bir arada yaşamaları için gerekli olan asgari şartların sağlanmasına hizmet edecek şekilde, olması gerekenden, yapılması arzulanandan kaynaklı olarak ortaya çıkar ya da çıkarılır. Yine bu açılardan biçimsel ve koşulsuz değil “içeriklidir” ve “koşulludur”. Çünkü hukuk kuralları, yasaları bağlı olduğu toplumsal, siyasal yapılanmanın sosyo-kültürel yapısına, tarihsel şartlarına göre şekillenir. Hiçbir hukuk kuralı bu manada evrensellik, tümellik taşıyamaz. Örneğin; *Türk Medeni Kanunu*'nda “kadın ve erkekler 17 yaşını doldurmadıkça evlenemezler” hükmü geçmektedir. Ancak bu kanun ne her ülke için ne de her zaman için geçerlidir. Bu bağlam içinde bağlayıcılığı yoktur. Nitekim bu yasa eski medeni kanunda “evlenebilmek için erkeklerin 17, kızların da 15 yaşını doldurmuş olması gerekir” şeklindeki düzenleme ile farklılık gösterir (Güriz, 2006, ss. 20-25; Ingram, 2019, ss. 41-43). Özetle hukuk kuralları, kanunları, yasaları “içerikli, koşullu, zorunlu (gerekli), dışsal, yapay ve yapılması gerekenlere” yönelik bir yasa türüdür.

Diğer bir yasa ya da ilke türü ise pratik hayatın ilkeleri ve gereklilikleri üzerinedir. Bu ilkeler, doğrudan ne doğa ne de hukuk yasaları gibi yasa adını almaya layık olmasa bile, insanlığın yaşamsal tecrübelerinin toplamında ortaya çıkan pratik ve faydalı ilkeler, kurallar olmak bakımından “yaşam pratiklerinin yasaları”, “hayata dair kurallar” olarak düşünülebilir.<sup>4</sup> Bu yasalar ya da kurallar özünde hiçbir zorunluluk ya da gereklilik getirmez, aksine, yerine getirilmesi ya da getirilmemesi mümkün olan ancak yerine getirilmesi ya da uyulması insan yaşamını daha “mutlu” kılan kurallardır. Bu kuralların mutluluk temeline dayanması, aynı zamanda, onların “içerikli”, “a posteriori”, “tikel”, “yapay”, “koşullu”, “görelî” ve özellikle Kant'ın ahlak yasası bağlamından otonom değil “heteronom” (kendi kendimize belirlediğimiz değil dışsal bir yarar ya da amaç uğruna belirlenen) olduğunu gösterir. Örneğin; “gençliğinde çok çalışıp para biriktirirsen yaşlanınca rahat yaşarsın” şeklindeki bir kural, bu yaşam yasasına bir örnek teşkil edebilir ya da “kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma” gibi hayatın pratik ilerleyişi içerisinde bireye faydalı olabilecek öğütler niteliğindeki yasa, ilkeler ya da kurallar (maximler) bu sınıfta düşünülebilir (Bertrand, 2001, ss. 127-129).

Yasa kavramının bir diğer farklı kullanımı ise mantık ya da matematik gibi bilimlerde görülen “biçimsel” yasalarda ortaya çıkar. Bu yasalar, diğer üç yasadaki farklı olarak içeriksizdir. Örneğin; “eşit şeylere eşit şeyler eklerseniz yine eşit olurlar” gibi bir matematik yasası ya da aksiyomu tüm sayılar için ya da büyüklükler için geçerlidir (Barker, 2003, ss. 40-41). Bu yasanın doğruluğu içeriğinden değil biçiminden gelmektedir. Yine, mantığın en temel ilkesi ya da yasası olan “özdeşlik ilkesi” (A, A'dır) için de benzer bir durum söz konusudur. Çünkü bu formal ilke, içeriklendirilmesinden bağımsız olarak, biçimsel yapısı nedeniyle doğrudur. Kısaca matematik ve mantık gibi formal bilimlerde yer alan yasa türleri; “biçimsel”, “zorunlu”, “tümel”, “koşulsuz” ve “a priori” yasa olma niteliği gösterir (Özlem, 2006, ss. 48-49).

Bir diğer yasa adını almaya layık yasa türü “toplum yasalarıdır”. Toplum yasaları daha ziyade tüm tarih süreci içerisindeki gözlemlerden yola çıkılarak üretilen yasalardır. Örneğin; “devletler doğarlar, büyürler ve ölürler” biçimindeki bir tarihsel-toplumsal vaka –şu ana kadar aksi bir örnek çıkmadığı için– toplumsal bir yasa olarak görülebilir. Ancak bu yasalar, örneğin; doğa yasalarından farklı olarak “mümkün” bir nitelik arz eder. Çünkü bu tarz toplumsal yasalar, temelde, insanlığın yaşam pratiğinin bir ürünü, sonucu olduğu için, doğa yasaları gibi nedensellik içeremez. Daha çok mevcut bilgiler ışığında elde edilen, diğer bir ifade ile tümevarım metodu ile bilgisine ulaşılan yasalardır. Bu nedenle bu yasaların “mümkün”, “içerikli”, “koşullu” ve “a posteriori” nitelikler gösteren bir yasa türü olarak konumlandırılması gerekmektedir (Canatan, 2019, ss. 11-14, 108-111).

Son olarak ifade edilmesi gereken yasa şekli ise, “aşkın” bir gerçekliğe gönderme yapan din kuralları, şeriat kuralları ya da “tanrı yasalarıdır”. Bu yasalar, mutlak bir güç olarak düşünülen tanrı tarafından konuldukları için insanın kendi kendine koyduğu, içsel bir zorunluluğun eseri olan kısaca insanın özgür iradesi ile belirlediği bir yasa olmanın ötesinde, “dışsal bir zorunluluk” özelliği gösteren yasalardır. Bunun yanı sıra, mutlak kudret ve bilgi sahibi bir varlıktan gelmesi nedeniyle koşullu bir emir olarak değil “koşulsuz” olarak yerine getirilmesi istenen kurallar ya da yasalarıdır. Bu yasalar kaynağı bakımından mutlak bir doğruluk taşıdığı için, inananları nezdinde tıpkı doğa yasaları gibi tümel yasalardır. Ancak doğa

<sup>4</sup> Bu tarz bir yasa ya da ilke türüne yer verilmesinin asıl sebebi, Kant'ın kendi ahlak yasası ile yaşamsal bilgeliğin kurallarını ya da pratik bilgeliği birbirinden özenle ayırmış olmasıdır (Kant, 2002a, ss. 38-44).

yasalarından farklı olarak tıpkı hukuk yasalarında olduğu gibi “yapılması gerekene” yönelik yasalardır. Hukuk yasalarından farkı ise insani bir ürün olarak değil tanrısal bir ürün olarak görülmesinden kaynaklanır. Bunun yanı sıra yukarıda ifade edilmiş olan yasalardan belki de en temel farkı, yasanın kaynağının “numenal âlem” olduğunun inanmaları tarafından kabul edilmesidir. Örneğin; “yalan söylemek haramdır” şeklindeki bir tanrısal yasa, dışsal bir zorunluluk (yükümlülük) ve aşkınlık ihtiva eden bir yasa olarak tanrı yasalarına bir örnek olarak düşünülebilir (Gündüz, 1998, s. 353).

Sonuç olarak tüm bu farklı yasa türleri, yasa kavramının özünde tek bir belirlenim etrafında irdelenemeyeceğinin göstergesidir. Ancak çalışmada, bu yasalardan özellikle söz edilmesinin nedeni Kant’ın yasa kavramına yüklediği anlamın daha açık hale gelmesi içindir. Çünkü Kant’ın yasa kavramına yüklediği anlam gerek doğa alanında gerekse ahlak alanında nevi şahsına münhasır bir tarzdadır. O, temelde mantık ve matematik yasalarını kabul etse de özünde iki yasaya transendental felsefesinde ağırlık verir. İlki, saf doğa bilimi yasaları, ikincisi ise ahlak yasasıdır (Guyer, 2005, 38-41, 146-150). Şimdi ifade edilen diğer yasa türleri de göz önünde tutularak Kant’ın bu iki yasa türüne dair görüşlerine ve özellikle ikincisinin diğer tüm yasa türleri arasındaki “biricik”, “özel”, “özgün” konumuna değinilebilir.

### **Kant’ın Ahlak Yasası ve Nitelikleri**

Kant’ın ahlak yasası anlayışına geçmeden evvel kısaca özellikle *Saf Aklın Eleştirisi*’nde yer verdiği saf doğa biliminin yasalarına bakmakta yarar vardır. Böylece onun ahlak yasasına biçtiği özel rol daha anlaşılır hale gelecektir.

Saf doğa biliminin yasaları, Kant’ta, yazının başında ifade edilen doğa yasası türü ile birebir örtüşen bir nitelik arz etmez. Çünkü Kant’a göre “yasa” ifadesi her zaman zorunluluğa referansta bulunur. Ancak deneyim, Kant’a göre, hiçbir zaman zorunlu bilgiyi, a priori bilgiyi mümkün kılmaz. O halde Kant’a göre, empirik doğa yasalarından (objektif bilimsel yasalardan) söz edildiğinde, esasında, doğanın kendisinde mevcut olan yasalardan değil, insanın anlama yetisine içkin olan yasalardan söz edilmektedir. Daha açık bir ifade ile, doğa yasaları olarak kabul edilen yasalar, genel anlamda aklın yapısına işaret eder, doğanın kendinde haline değil. Bu nedenle, doğa üzerine verilecek her a priori yargı –ki bu yasa olmak zorundadır–, insan aklının, Kant özelinde anlama yetisinin, bir niteliği konumundadır. Örneğin; “Güneş taşı ısıtır” önermesinde “Güneş” ve “taşın ısınması” arasında kurulan neden-sonuç ilişkisi, Kant’a göre, doğanın kendinde haliyle sahip olduğu bir neden-sonuç ilişkisi olarak görülemez. Buradaki neden-sonuç ilişkisini sağlayan, insanın saf anlama yetisinin ilişki/bağıntı (neden-sonuç bağıntısı) kategorisidir. Çünkü insan, duyumlama yetisi aracılığıyla yalnızca iki şeyin (güneş ve taş) “yan yana”, “birlikte” olduğunu duyumsayabilir. Ancak bu birlikteliğin ya da yan yana gelişin doğal bir neden-sonuç ilişkisi neticesinde meydana geldiğinin garantisi duyu verilerinden elde edilemez ve bu nedenle doğanın kendinde bu niteliğe sahip olduğunu a priori olarak ileri süremeyiz. Böylece doğa yasası, özünde doğanın değil insan aklının (anlama yetisinin) bir “ürünüdür” (Kant, 2002b, ss. 51-52; 2004, ss.10-12; 2008, ss. 219-222).

Kant için saf doğa biliminin yasaları ya da doğa bilgisinin yasaları her ne kadar insanın bilme faaliyetinin bir ürünü olsa da karşılığını “fenomenler alanında” bulur. Benzer bir ifade ile, saf doğa bilgisinin izdüşümünün mümkün olduğu bir fenomenler alanı Kant’a göre vardır. Ancak Kant açısından insan fenomenler alanı (dünyası) ile sınırlı bir varlık değildir. İnsanın bir de “numenal alanına” ait bir yönü söz konusudur. Ancak insanın bu yönü, saf doğa bilgisinde olduğu gibi bilme edimiyle ya da aklın teorik kullanımı ile ilintili değildir. Ona göre aklın pratik kullanımı içinde saf bir yön söz konusudur ve aklın bu saf ama pratik yönü istemeyi özel bir biçimde belirleyebilir. Aklın saf pratik kullanımı sayesinde, saf doğa yasalarından ayrı olarak pratik bir yasaya ulaşılabilir –ki bu pratik yasa (istemeyi belirleyen) aracılığıyla insanın özgürlüğünde ve insanın fenomenal yanının yanı sıra numenal yanının olduğundan da söz edilebilir (Mengüşoğlu, 2014, ss. 48-52).

İşte Kant’a göre insanın istemesini pratik ama saf bir biçimde belirleyebilmesini sağlayan ahlak yasasıdır (Kant, 1999, ss. 49-53). Kant için saf pratik aklın temel yasası yani ahlak yasası “*öyle eyle ki, senin istemenin maksimi, hep aynı zamanda genel bir yasamanın ilkesi olarak da geçerli olabilsin*” şeklindedir (Kant, 1999, s. 35). Kant’a göre bu yasa biçiminin muadili yoktur. Ona göre saf formal bilimlerin yasaları bile örneğin, saf geometrinin yasaları bile, ahlak yasasının niteliklerine doğrudan sahip değildir. Çünkü saf

geometrinin tüm yasaları, özünde, amaç odaklı ya da pratiktir. Şimdi bu vb. sebeplerden ötürü, Kant için ahlak yasasının niteliklerinin neler olduğunun ayrıntılarına inilmelidir. Bu sayede Kant'ın ahlak yasasının diğer tüm belirtilen yasalardan farkı ve biricikliğinin nedeni netleşecektir.<sup>5</sup>

Kant'ın ahlak yasasını diğer yasa türlerinden ayıran belki de en temel farklılık, yasanın koyucusu ile yasanın muhatabının aynı kişi yani insan olmasıdır. Kant'a göre ahlak yasası, aklın bir olgusu olarak ne doğa ile ne de toplum ile ilintili bir yasadır. Ahlak yasasının biricik muhatabı insanın "istemesisidir". Ancak bu ahlak yasasının yalnızca tek tek bireyleri gözetir bir nitelikte olduğu anlamına gelmez. Ahlak yasası, bireylerin istemesini kendisine yer edinmiş olsa bile tek tek istemelerin ötesinde bir geçerlilik ister. Çünkü ahlak yasası, bireylerin istemelerini kendi vicdani duyguları ile sınırlı olarak belirlemelerini emreden bir yasa türü değildir. Aksine ahlak yasası, tüm akıl sahibi varlıkların istemelerinin gözetilmesinin zorunluluğunu buyuran bir yasadır. Bu ise ahlak yasasının istemeyi nesnel bir şekilde belirleme talebinde bulunduğu ve bu nedenle "nesnel bir yasa" kimliğine sahip olduğu anlamına gelir (Kant, 1999, ss. 21-23).

Ayrıntılandırmak gerekirse, maksimimi (eylemlerim için ölçüt edindiğim öznel ilkeyi) hep bir yasa olabilecek şekilde belirleyebilme gücü, tüm eğilimlerden bağımsız olmamı mümkün kılar eş deyişle genel bir yasa koyabilme imkanını bana verir. Böylece kişisel eğilimlerden ya da çıkarılardan azade olarak, istememi, bir yasa olarak belirleyebilirim bu ise yasanın genel-geçerliliğini, nesnellliğini garanti altına alır. Diğer bir açıdan ifade edilir ise, ahlak yasası istememi tüm diğer istemeler için de geçerli olabilecek şekilde genel-geçer hale getirir –ki bu da ahlak yasasının nesnellliğini sağlar. Kant'a göre başka hiçbir ahlak yasası olabileme iddiası taşıyan yasa bu niteliğe sahip olamaz. Örneğin; "kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma" ilkesi öznel bir belirlenim taşıdığı için özünde "kişisel çıkarını korumak istiyor isen böyle davranman yerinde olur" demektir. Öznel çıkar ise kişiden kişiye değişir yani yasa olamaz.<sup>6</sup> O halde yasa olmaklık ahlak yasası için ancak bu biçimsel yasa kendini gösterebilir. Başka hiçbir ahlak yasası, bu özelliği gösteremez hatta ahlak yasası sıfatı bile kazanamaz ancak pratik maksim olarak anılabilir.<sup>7</sup> Bu nedenle Kant, ahlak yasasının istemeyi belirlemesi ile diğer istemeyi belirleyen kurallar arasında itinayla bir ayrıma gitmiştir ve ahlak yasası dışında hiçbir yasanın istemeyi bir yasa olarak belirlemesinin mümkün olmadığını belirtmiştir (Kant, 1999, ss. 21-24; 2002a, ss. 46-47).

Özetle, istemeyi belirleyen eğer yalnızca öznel koşullar olur ise ne kadar yüce ve başkalarını gözetir gibi gözükür kurallar olursa olsun bir maksim (öznel ilkeler) olarak kalır ve bu nedenle Kant için asla yasa niteliği kazanamaz. Bir ahlak yasası, ancak aklın istemeyi hiçbir dışsal eğilim olmaksızın "saf bir biçimde", belirlemesi ile mümkün hale gelebilir. Böylece ahlak yasası, öznel bir değer ya da belirli bir zaman ve zeminde kabul edilebilecek bir yasa ile sınırlı olarak düşünülemez (Kant, 2002a, 36-38).

Benzer bir bağlam içinde, Kant için ahlak yasası "biçimsel" olmalıdır. Çünkü isteme ancak biçimsel olarak belirlendiğinde bir yasa olabilir. Diğer bir ifade ile, tüm içerikli ahlak öznel bir nedene, eğilime işaret eder ve bu da onu maksim yapar, ahlak yasası ise hiçbir içeriğe sahip olmadığı için istenmesi gerektiği için biçimseldir. Hiçbir öznel amaç, eğilim, içerik uğruna bir isteme belirleme, istemeyi koşullandırma, ahlak yasası söz konusu olduğunda kabul edilemez (Kant, 1999, s. 31).

<sup>5</sup> Kant'ın ahlak yasasının niteliğine ve niteliklerine dair görüşlerini sistematik bir şekilde sunduğu temel eseri *Pratik Aklın Eleştirisi* adlı eseridir (Özellikle, "Saf Pratik Aklın Analitiği'nin" ilk bölümü olan "Saf Pratik Aklın İlkeleri Üzerine" adlı bölümü).

<sup>6</sup> Burada hemen şu dipnotun düşülmesi yerinde olacaktır. Kant'a göre ahlak yasasının bir diğer faydası çelişkili istemelere fırsat tanımamasıdır. Örneğin; sıkıntıya düşmüş bir kişiye yardım etmemeyi kendisine maksim edinmiş kişi bunu asla bir ahlak yasası olarak sunamaz. Çünkü aksi halde hiç kimse birbirine yardım etmeyeceği için insan türü ortadan kalkar. Daha özeldir, kendi dara düştüğünde yardım talep etmesi, kendi koyduğu ilkeye göre imkânsız olacağı için kendi varlığını ortadan kaldırır. Böylece Kant'ın biçimsel olarak ortaya koyduğu "herkes için yasa olabilecek şekilde istememi belirle" yasası esas alınmadığı sürece insanların istemelerinde çelişkiye düşeceği ve ilkenin kendi kendini ortadan kaldıracığı ortaya çıkar. Ancak ahlak yasası buna asla izin vermez. Çünkü bu yasa, herkesin istemesini, herkesi gözeterek belirlemesini emreder. Böylece, kişisel çıkarların getirdiği görecelikten kendini korur (Akarsu, 1999, s. 109, 110; Kant, 2003, ss. 26-28).

<sup>7</sup> Kant'a göre eğer istemeyi belirleyen tek başına ahlak yasası olsaydı dünyada "en yüksek iyi" gerçekleşmiş olurdu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aynı eserin "Pratik Aklın Doğal Diyalektiği" bölümü.

Kant için istemeyi içerikli olarak belirleyen her ilke deneyseldir. Bu nedenle a posteriori olarak bilinebilir. Ancak ahlak yasası istemeyi biçimsel olarak belirleyebildiği için a posteriori değil “a priori” bir yargı ya da yasadır. Diğer bir ifade ile ahlak yasasına çeşitli yaşam pratikleri neticesinde ulaşamaz. Aksine o, insanın tüm ahlaki davranışlarına, pratiklerine önseldir (a priori) ve bu nedenle bir ölçüt konumundadır. Kısaca hiçbir ahlaki deneyim bize ahlak yasasını veremez. Örneğin, istemeyi belirleyen tüm arzular –ister aşağı arzulanma yetisinin yani bedensel arzuların ister yukarı arzulanma yetisinin yani zihinsel arzuların olsun– haz almaya yöneliktir. Hazzın kendisi ise a priori olarak bilinemez. Çünkü hazzı mümkün kılan haz nesnesi, yalnızca deneysel (tecrübî) olarak test edildiği takdirde belirlenebilir. Ancak tekrar hatırlamak gerekir ise Kant için yasa, deneyim sonrası elde edilen bilgilerin değil a priori bilgilerin ürünüydü ve bu nedenle hazza dayalı bir isteme belirleme biçimi zaten ahlak yasasını mümkün kılamaz (Kant, 1999, ss. 25-28).

Kant'ın ahlak yasası a priori olduğu gibi aynı zamanda sentetiktir. Çünkü ahlak yasası salt tanım ve kavramların ötesine geçen bir nitelik arz eder. Ona göre ahlak yasası analitik bir yargı olsaydı özgürlük idesinden çözümleme yolu ile çıkarılabilirdi; ancak insan ne deneyim yoluyla ne de saf aklın bir olgusu olarak doğrudan özgürlük bilincine ulaşabilir. Bu bilince yalnızca ahlak yasası aracılığıyla erişebilir. Bu nedenle ahlak yasası, rasyonel varlıkların içsel doğasına ve akıl kapasitelerine dayanmakla beraber dünyayı kavrama biçimimize yeni bir boyut katarak tanım gereği doğru olan salt analitik önermelerden ayrışır. Ahlak yasası, neyin yapılması gerektiği ve hangi eylemlerin ahlaki açıdan doğru ya da yanlış olduğu konusunda etik bir “bilgi genişlemesini” mümkün kılar. Dolayısıyla pratik ama deneyimden bağımsız olan bu genişleme yalnızca kavram çözümlenmesinin ötesine geçen, akıl yürütmeyi ve düşünmeyi gerektiren sentetik bir önerme olarak ahlak yasasının nitelendirilmesini gerekli kılar (Kant, 1999, ss. 35-36; Banham, 2003, ss. 86-87, 98).

Ahlak yasasına dair bu açıklamalardan sonra ahlak yasasının ya da saf pratik aklın türetimi meselesi ortaya çıkmaktadır. Yani ahlak yasasının, bir a priori bilgi olarak, kaynağı nedir ya da nereden türetilmiştir? Bu konuda *Pratik Aklın Eleştirisi*'nde “Saf Pratik Aklın İlkelerinin Türetimi Üzerine” adlı bölümden kısa bir pasajın konuyu açık edeceğini düşünüyorum ve aktarıyorum:

(...) Gerçekliğinin kanıtlanma nedenini deneyden çıkarmamızı gerektiren her şey, olanağının nedenleri bakımından deney ilkelerine bağlı olmalıdır; ama bu aynı saf ama yine de pratik akıl, kendi kavramı gereği, böyle görülemez. Ayrıca a priori olarak bilincinde olduğumuz ve zorunlu keskinliği olan ahlâk yasası, aynı zamanda saf aklın bir olgusu olarak verilmiştir, deneyde bu yasaya tam olarak uyulduğunu gösteren hiçbir örnek bulunamayacağı kabul edilse bile. Dolayısıyla ahlâk yasasının nesnel gerçekliği hiçbir türetimle, teorik, kurgusal veya deneysel olarak desteklenen aklın hiçbir çabasıyla kanıtlanamaz; dolayısıyla da ondan zorunlu keskinlik beklemekten vazgeçilse bile, o, hiçbir deneyle doğrulanamaz, böylece de a posteriori olarak kanıtlanamaz, ama yine de sapaşlam ayakta durur. (Kant, 1999, s. 53)

Pasajdan da anlaşılabilir gibi, Kant açısından ahlak yasası, aklın bir olgusu olarak, fenomenler alanında hiçbir örneğine rastlanmasa bile gerçekliğini, sağlamlığını korur. Böylece ahlak yasasının kökeni daha fazla soruşturulması mümkün olmayacak biçimde aklın kendisinden a priori olarak çıkar –ki bu ahlak yasasının kendisinden öte bir kanıtı ihtiyaç duymadığını gösterir. Bu nedenle türetimi aynı zamanda doğrulanması anlamına da gelir. Ahlak yasası bir kez keşfedildiği vakit kendi kendini doğrular bir niteliğe bürünür (Kant, 1999, s. 52, 53; Kuçuradi, Tepe, Reyhani, 2022, ss. 87-89).

Ahlak yasasının bir yasa hükmünde olmasını sağlayan ve onun diğer yasa türlerinden farkını ortaya koyan en temel özelliklerinden bir diğeri, “aklın kendi kendine yasa koyucu” olabilme niteliğine bağlı olarak ortaya çıkmak zorunda oluşu kısaca istemenin “özerkliğine” (otonom) bağlı olarak ortaya çıkmasıdır (Kant, 1999, ss. 21-23). Maksimler ya da istemeyi belirleyen öznel ilkelerin tamamı insanın kendi eğilimlerini gözetebilecek bir nitelik arz eder ve bu durumda akıl, kendi kendini belirleyebilen değil her zaman kendisine dışsal olan için bir araç haline gelir. Daha önce de ifade edildiği gibi Kant'a göre dışsal etkenimlerin neden olduğu bir istemeden bir yasa asla çıkarılamaz (Kant, 1999, s. 37).

Ahlak yasası aracılığıyla aklın kendi kendine yasa koyucu niteliğinin ortaya çıkışı, ahlak yasasını, diğer yasa türlerinden tümüyle ayrıcalıklı, özgün bir konuma yerleştirir. Çünkü saf akıl, teorik kullanımda saf doğa bilimlerinin yasaları aracılığıyla duyuusal bilgiyi (ham bilgiyi) düzenleyici, dönüştürücü bir nitelik ile sınırlı bir rolde iken ahlak yasası ile saf akıl, teorik kullanımının ötesine geçerek kendine özgü bir kural koyucu niteliğe bürünür (Kant, 1999, s. 32; Guyer, 2005, ss. 56-57). Kant, bunu *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*'nde "istemeyi genel bir doğa yasası olacakmış gibi belirle" biçiminde ifade eder (Kant, 2002a, s. 38).

Pratik aklın, ahlak yasası sayesinde istemeyi bir doğa yasası koyuyormuşçasına belirleyebilmesi, insanın saf pratik akıl aracılığı ile doğal düzeninin belirlenimci yapısının ötesine geçerek, bir eylemin, bir sürecin (özgür bir nedeni olarak) başlatıcısı olabileceğinin bir delilini oluşturur. Bu ise ahlak yasası ile istemenin özerkliği (otonomluğu) arasında bir bağın olduğunu, en azından epistemolojik bakımdan olmak zorunda olduğunu gösterir. Çünkü akıl, pratik bakımdan, hiçbir doğal eğilim ve doğa bilgisi olmaksızın istemeyi belirleyebiliyor ise eş deyişle akıl istemeyi bizzat kendisi belirleyebiliyor ise o özgürdür –ki bu Kant açısından pratik aklın saf olması anlamına gelir. Başka bir deyişle eğer istemeyi belirleyen maksim, sırf yasa koyucu olarak dış eğilimlerden bağımsız ise o isteme özgürdür ve bu özgürlük "transendental" bir özgürlüktür (Kant, 1999, s. 28, 33, 40-41).

Ancak ahlak yasası ve transendental özgürlük arasında Kant'ın kurmuş olduğu bağ söz konusu olduğunda şöyle bir sorun ortaya çıkmaktadır: Eğer isteme, ahlak yasası aracılığıyla özgür ise, ancak yine de ahlak yasası ancak özgür olmam koşulu ile mümkün ise bu kısır döngü değil midir? Kant bu sorunun farkındadır ve bu nedenle ahlak yasasının bir özgürlük varsayımından sonra başlamadığını ifade eder. Çünkü aksi halde bu varsayım, metafiziksel bir varsayım olarak kanıtlanması mümkün olmayan sonuçlara yol açar ve aklın özgürlük-zorunluluk antinomisine (*Saf Aklın Eleştirisi*'ndeki üçüncü antinomi) düşmesine neden olur. Ancak Kant'a göre görünüşteki bu kısır döngü giderilebilir. Şöyle ki, ahlak yasası özgürlüğün bilgi nedeni olarak özgürlük ise ahlak yasasının varlık nedeni olarak görülür ise kısır döngüden kurtulunmuş olunur. Ayrıntılandırmak gerekirse, ahlak yasası olmasaydı ya da aklın bir olgusu olarak ahlak yasasından söz edilemeseydi özgür iradenin imkânının farkına varılmazdı, böylece özgürlük bilinci ortaya çıkamazdı, ancak diğer bir açıdan ele alındığında, özgür olmayan bir istemenin ahlak yasasına göre belirlenebilmesi mümkün olmazdı. Çünkü özgür olmayan bir varlığın ahlak yasasına göre eylemesi mümkün olmazdı. Bu doğrultuda ilişki kısaca şu şekilde ortaya çıkar; insan ilk olarak ahlak yasasının bilincine ulaşır. Ancak ahlak yasasının nasıl mümkün olduğu sorusu yani ahlak yasasını hazırlayan zeminin ne olduğu sorusu bizi özgür olduğumuz gerçeğine götürür. Özgür olmasaydık ahlak yasasının bilincine ulaşamazdık. Ancak insan doğayı eleyerek saf istemeye yani ahlak yasasının bilincine varamasaydı da bu kez özgür olduğunu bilemezdi. Tekrar etmek gerekirse ahlak yasası bilgi nedeni, özgürlük ise varlık nedenidir (Kant, 1999, ss. 33-35, 54-55; Kant, 2002a, ss. 71-73; Kant, 2008, ss. 462-470; Akarsu, 1999, s. 115).

Ahlak yasası istemeyi sırf kendisi uğruna belirlemeyi de emreder. Çünkü diğer tüm eğilimlerden ayrı olarak istemeyi formal bir biçimde belirlediği için kendisi uğruna olmak dışında istemeye bir koşul yüklemeyiz. Böylece ahlak yasası hem koşulsuz hem de buyurucu hale gelir. Diğer bir ifade ile ahlak yasası, "kategorik imperatif" bir yasadır (Kant, 1999, ss. 35-36; Özlem, 2004, s. 73; Delius, 2001, s. 345). Ahlak yasasının imperatif ya da buyurucu yapıda olması, ilişkilendirilmesi mümkün olan hukuk yasaları gibi değildir. Ahlak yasası da hukuk yasaları gibi buyurucu olsa da içerikli olmaması ve dışsal bir yükümlülüğe tabi olmaması yönüyle hukuk yasalarından ayrılır. Ahlak yasasının verdiği yükümlülük, "gereklilik" ile ilişkilidir. Hukuk yasaları ve pratik ahlak kuralları sırf bir sonuç için istemeye yükümlülük yükler. İsteme buradaki gerekliliği koşullar sebebiyle üstlenir. Örneğin, iyi bir hayat, toplumsal saygınlık ya da cezalardan kaçınma gibi. Ancak ahlak yasası, içten gelen bir yükümlülük ile "böyle yapmam gerekir" şeklinde bir yükümlülük getirir. Ahlak yasasının istemeye yüklediği yükümlülük, eylemlerin sonuçlarından, faydasından ya da zararından bağımsız bir yükümlülüktür. Sırf bu yüzden ki Kant'a göre ahlak yasası ile mutluluk arasında ya da ahlaklılık ile mutluluk arasından mutlak bir bağ kurulmaz. Ahlaklı olan diğer bir ifade ile ahlak yasası uğruna eylemde bulunan bir kişinin mutlu olacağına ya da eyleminin sonucundan bir kazanç elde edebileceğinin hiçbir garantisi yoktur -ki Kant'a göre bir eylemin ahlaklılığını sağlayan da sırf bu biçimsel yasaya saygıdan dolayı yapıyor olmasıdır (Kant, 1999, s. 28, 35-36, 52; Kant, 2002a, ss. 31-33).



Son olarak şu ayrıntının da eklenmesi ahlak yasasının Kant felsefesindeki ayrıcalık konumunu pekiştirecektir. Ahlak yasası “herkes için mutluluk isteme” gibi çok yüksek amaçlar için bile rehberdir. Çünkü herkesin mutluluğunu isteme, öncesinde, ahlak yasasının varlığından kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle istemeyi belirleyen mutluluk olabilir ve duygudaşlık (empati) gereği herkesin mutluluğu istenebilir. Bu ahlak yasasının, “herkesin mutluluğunu isteme” olarak belirlenebileceği izlenimini uyandırır. Kant’a göre ise benim herkesin mutluluğunu arzulamamın sebebi, herkesin mutlu olmasının ahlaki bakımdan iyi olduğunu düşünmemle ilgilidir. Ancak ona göre bu düşüncenin arka planında, ahlak yasasının istemeyi tüm akıl sahipleri için geçerli hale getirmenin buyruğu yatar. Çünkü ahlak yasası, istememi tüm diğer istemelere göre belirleme buyurucu ödevini bana verdiği içindir ki kendimde bulduğum mutluluk halinin herkes tarafından paylaşılmasını isterim. Ters bir durum olarak, evrensel mutluluğu istediğim için ahlak yasasına uymayı kendime ödev edinmem (Kant, 1999, s. 28, 36, 40, 52). Mutluluk ilkesi, maksimler sağlayabilir ve kişinin genelin mutluluğunu kendi istemesinin nesnesi yapmasını mümkün hale getirebilir ancak mutluluğun kendisini yasalaştırılmaz. Çünkü mutluluğu belirleyen, kendi kendine yasa koyan akıl (özerklik) değil eğilimlerdir ve eğilimleri belirleyen nihayetinde arzu nesnelere. Bu nedenle mutluluk ilkesi genellikle verebilir ancak evrensellik asla (Kant, 1999, ss. 24-25, 41-42; Reath, 2006, ss. 33-34.).

## Sonuç

Ahlak yasasının niteliklerini toparlamak gerekirse, ahlak yasası; içeriksiz, sonuç odaklı olmayan, a posteriori bir yolla elde edilmeyen, analitik bir yargı özelliği göstermeyen, öznenin keyfi uygulamalarına tabi olmayan, heteronom olmayan ve son olarak koşullu olmayan, böylece “biçimsel”, “zorunlu”, “koşulsuz”, “buyurucu” “tümel”, “sentetik a priori” ve “otonom” bir yapıdadır. Bu yasanın nitelikler demeti, Kant için biriciktir ve aslında yasa adını almayı en fazla hak eden yasadır. Kant’ın ahlak yasası, örneğin; yukarıda örneklerini sunduğumuz mutluluk getiren pratik hayatın işe yarar tüm kuralları, formal bilimlerin yasaları, hukuk kuralları vb. yasa adını bir şekilde kazanmış tüm yasa türlerinden farklı ve biriciktir. Ahlak yasası ne hukuk kuralları gibi dışarıdan insana dayatılan bir yasa ne doğa yasaları gibi doğanın determinizminin insana zorunlu kıldığı bir yasa ne mutluluk getiren hayat dersleri gibi içerikli ve tecrübi bir hayat ilkesi ne de dini yasalar gibi insan ve doğa ötesi bir yüce kuvvetin emriyle insanın istemesini belirli bir kurala göre şekillendirmesini isteyen bir yasadır. Çünkü bu yasa, tüm yasalardan farklı olarak, insanın numenal yönüne ve özgürlüğüne yönelik tek yasadır. Diğer bir ifade ile insanı düşünülür dünyaya ya da deney nesnelere ötesinde bir dünyaya bağlayan ve aynı anda doğa dünyasında özgür neden olarak mevcut olmasını sağlayan tek yasa bu yasadır. İnsan bu yasa sayesinde, en azından aklın pratik kullanımı açısından özgürlük varsayımına ulaşabilir. Diğer yasalar birçok bakımdan faydalı, gerekli hatta doğa yasaları gibi dışsal bir zorunluluğa işaret etse bile insanın kozmostaki yeri konusunda ahlak yasasının sağladığı netliği, ayrışmayı, Kant’a göre, sağlayamaz. Öyle ki Kantçı bir bakış açısı ile, Aristoteles’ten beri gelen “insan düşünen canlıdır” yakın cins ve türsel ayırımına dayalı klasik insan tanımlaması, “insan ahlak yasasına göre eylemde bulunabilen bir canlıdır” şekline dönüştürülebilir ya da “keskinleştirilebilir”.

Nihayetinde Kant için ahlak yasası, insanın özgürlüğünün, insanın insan olma onurunun, kendisine saygı duymasının biricik yasasıdır. Bu yasa sayesinde insan, tüm doğa ve kültür dünyasını aşarak kendi kendisinin nedeni olabilir ve bir eylemin özgür-nedeni olarak kendini varlık sahnesine çıkarabilir. Böylece o, bir “insan” olarak, kendini bir makine gibi yalnızca doğa tarafından belirlenmiş bir nesne olmaktan kurtarır.

<b>Çıkar çatışması:</b>	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
<b>Mali destek:</b>	Yazar bu çalışma için mali destek almadığını bildirmiştir.
<b>Etik kurul onayı:</b>	Yazar bu çalışmada etik kurul onayına gereksinim duymadığını beyan etmiştir.

## Kaynakça

- Akarsu, B. (1999). *Immanuel Kant’ın ahlak felsefesi ahlak öğretileri 2*. İnkılâp Kitabevi.  
Arslan, İ. (2012). *Çağdaş doğa düşüncesi*. Küre Yayınları.

- Banham, G. (2003). *Kant's practical philosophy from critique to doctrine.*:Palgrave Macmillan.
- Barker, F. S. (2003). *Matematik felsefesi* (Y. Dursun, Çev.). İmge Kitabevi.
- Bertrand, A. (2001). *Ahlak felsefesi* (S. Zeki, Çev., sadeleştiren H. Altıntaş). Akçağ Basım Yayım.
- Canatan, K. (2019). *Sosyolojide yasa fikri batı sosyolojisinde yasa fikrinin doğuşu ve gelişimi*. Ketebe Yayınevi.
- Delius, H. (2001). Etik. D. Özlem (Yay. haz. ve Çev.), *Günümüzde Felsefe Disiplinleri* içinde (ss. 333-361). İnkılâp Kitabevi.
- Frank, P. (2017), *Bilim felsefesi* (D. Kadioğlu, Çev.). Say Yayınları.
- Guyer, P. (2005). *Kant's system of nature and freedom*. Oxford University Press.
- Gündüz, Ş. (1998). *Din ve inanç sözlüğü*. Vadi Yayınları.
- Güriz, A. (2006). *Hukuka başlangıç*. Siyasal Kitabevi.
- Ingram, D. B. (2019). *Hukuk felsefesi* (E. S. Dağabak, Çev.). Fol Kitap.
- Kant, I. (2004). *Metaphysical foundations of natural Science* (M. Friedman, Çev.). Cambridge University.
- Kant, I. (1999). *Pratik aklın eleştirisi* (Ü. Gökberk, İ. Kuçuradi, G. Durusoy ve F. Akatlı, Çev.). Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kant, I. (2002a). *Ahlak metafiziğinin temellendirilmesi* (İ. Kuçuradi, Çev.). Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kant, I. (2002b). *Gelecekte bilim olarak ortaya çıkabilecek her metafiziğe prolegomena* (İ. Kuçuradi ve Y. Örnek, Çev.). Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kant, I. (2003). *Ethica, etik üzerine dersler* (O. Özügül, Çev.). Pencere Yayınları.
- Kant, I. (2008). *Arı usun eleştirisi* (A. Yardımlı, Çev.). İdea Yayınevi.
- Kuçuradi, İ., Tepe, H. ve Reyhani, N. (2022). *Günümüzden bakınca Kant etiği*. BilgeSu Yayıncılık.
- Mengüşoğlu, T. (2014). *Kant ve Scheler'de insan problemi*. Doğu Batı Yayınları.
- Özlem, D. (2004). *Etik (ahlak felsefesi)*. İnkılâp Kitabevi.
- Özlem, D. (2006). *Mantık*. İnkılâp Kitabevi.
- Peters, F. E. (2004). *Antik Yunan felsefesi terimleri sözlüğü* (H. Hünler, Çev.). Paradigma Yayınları.
- Reath, A. (2006). *Agency and autonomy in Kant's moral theory*. Oxford University Press.
- Rosenberg, A. (2015). *Bilim felsefesi çağdaş bir giriş* (İ. Yıldız, Çev.). Dipnot Yayınları.
- Torun, Y. (2012). *Hukuk felsefesi*. Orion Kitabevi.